

ACC. N:R M. 9476: 1-13.

Landskap: *Skåne, Småland* Upptecknat av: *Emil Jönsson*
Härad: *Luggude, Lunnarbo* Adress: *Hornborg*
Socken: *Väsby, Hamneda* Berättat av: *Densamme*
Uppteckningsår: *1944* Född år *1861* i *Väsby*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fattiga, gamla och orkeslösa.

ACC. N:R M. 9476: 1.

Landskap: Skåne & Malmö Upptecknat av: Emil Fönsson
 Härad: Luggude & Summestad Adress: Hovsberg
 Socken: Wäsby & Hammreda Berättat av: J. J.
 Uppteckningsår: 1944. Född år 1861 i Wäsby

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uppteckningen handlar om Fattiga, gamla, och orkeslösa.

I alla tider, såväl på landsbygden som i städerna, har detta svåra förhållande grasserat bland människorna, detta som kallas för fattigdom, armod, oförmåga, ålderdom, obestånd, tiggerstaven. Så långt tillbaka som jag genom mina Far- och Mor- Föräldrars ut- sager kunnat spörja, d. v. s. i början av 1700-tal- et, då förmåns aldrig att något från varken de styrandes eller allmänhetens sida åtgjordes för Fattiga gamla och orkeslösa. Men så långt fram som i början av 1800-talet och till 1840 var det till- låtet för tiggare att gå omkring i bondgårdarne

och sådana som inte själva kunde förflytta sig, antingen genom sjukdom, eller klynplighet, orvåste skjutsas eller bäras omkring, då varje bonde hade att föda och husa sådana i vissa dagar, räknat efter hemmantalet, samt fortskaffa de oförmögna till den dernäst underhålls skyldige. Efter 1840 a 60 hölls auktion på kommunalstämmor, i Wäsby socken, der de fattige inrörades av den orinligt bjudande. Andra gånger på 1900-talets förste årtionde förekom i Hamneda socken bort-aktionering av sådana fattighjon, som ej kunde passa sig själva. Ofta placerades de som voro friska och körliga att bo tillsammans med dem som behöfde passning eller vård. Andra tiggare som bettlade i andra grämenande församlingar, förskafte mycket liv, skrifveri och kostnader för hemtransporter till den församling der de varit orantals-skrifvare.

Flora fattigvårds-system har jag sett tilläm-
pas; försligen församlingar byggde små
fattighus, andra stora, men ändå allt så vore
de fattige eller inhyses-hjemen, grusligt miss-
billade. Det gamla ordspråket: "Ingenting
är så roga, som att bädda under tiggare", be-
sannade sig. Först byggdes, i Wäsby församling,
flera små familj-hus; sedan ett stort
fattighus till många fattiga, men der blev
ett liv och slagomål och missnöje, var för det
beslöts 1875, att fattighus i förening med jord-
bruk, skulle byggas för Wäsby och Allermums
socknar. Ett stort byggdes i närheten av All-
ermums kyrka, för 50 tusen kronor. Denna in-
rättning skulle ju kallas för "Arbetsinrätt-
ningen", ty till samma hörde 30 tunnland jord,
som en bra dräng och ett par hästar skulle driva.
De fattighjon, som vore till något arbete dugliga

4.
skulle hjälpa till med vad de kunde. Bolaget bar sig bra och varje hjon kostade endast 33 öre om dagen i underhåll. Men så många av hjornen som jag hörde någons talat vid, så samma visa nämligen, att det vore ett helvete och troligen värre än att sitta på fästning, för dem som voro der inhysta. Med tiden upplöstes bolaget sedan jag utflyttat från Skåne. När bönderna blev 50 år, eller obetydligt deröver, sålde de sina gårdar, till barn eller andra och togo då "undantag" till sitt underhåll. Voro de då så vid helsan, att de kunde leva och bli gamla, så kunde de trivas på samma ställe i all sin tid. Men den seden att "ta undantag", måste mer och mer bortläggas, vid hemmans-försäljning, ty det förorsakade ofta kio och processer, samt att ingen ville köpa sådana hemman, der det

vidlådade undantag. Derigenom kom en stor mängd gamla och oförmögna människor att bli utan hus hem och underhåll. Jag kom till Småland och tyckte då 1898 att Småland var ungefär 100 år efter sin tid, i förhållande till Skåne. Jag gav akt på husflörehörens, huruledes prästerna aldrig av föräldrar kunde få veta var deras barn vistades, eller av de yngre, var deras bortovarande syskon vistades. Det svarades vanligen att de voro i Skåne eller i Danmark, men själva adressen visste ingen. Jag tyckte det var besynnerligt, ty antingen kommo dessa utomsockens-arbetare att hysa på om midsommars eller kommo de hem och levo kvar hela vintern, hemma. Men ändå fick aldrig någon reda på deras adress. Men sen jag varldt gammal i "gården" så kom jag under fund

6.
var rävren hade sin gång. De visste att om prästen finge reda på deras adress så kunde han skicka deras bestyg till prästen i den församling där de bodde mantals-skrivas och således kunde hända att de vore skrivna i den församlingen när de fyllde 60 år och då finge de alltid höra till den församlingen.

Jag gav således akt på, att folket var angeläget om att bli skrivna i sin födelse-socken.

Detta oaktadt den svält underhålls-kost som kom de fattige till del här i Hamneda socken. Manspersoner fingo 2 1/2 liter råg om året, samt tolv kronor i "bultpengar" (sovelpengar). Vad mera till de fattiges underhåll "tävades", så måste de hjälpa bidraga med något antingen genom småhandel, smått arbete, eller om oförnögan var stor, fick gåvor från barn eller naboer utgöra resten. Det var också ett

7.
gammalt bruk i Småland, att folk brukade
de bästa "smak-bitar" till de sämst lottade
backstugusittare eller sjuka. Då kalas eller
gille blev alla bjudna, små och stora, så män-
ga som bodde inom det gamla gilles- eller ro-
te-laget, antingen fattighjon eller ej.
Det svåraste besväret som en smittkänn-
ing kunde göra sin värd, var just att på
hushörhört eller folk-teckningen uppgiva o-
värdens rätta adress, och på något sätt som
drov den andre till utgifter med kontanta
pengar. Vad som gjorde att de fattige
traktade efter att få komma till sin hem-
socken, där de voro födda, var just den tillfreds-
ställelsen, oaktadt det dåliga underhållet, att
läsa och tala med och vistas ibland släkten
och andra gamla bekanta, som kände till
de förra tider. Till sist, sedan jag själv blivit

gammal och orkeslös, har jag fullkomlig kännedom om detta folks önskemål och behov. Man frågar ofta dem som hava vunnit en stor summa pengar på lotteri, eller råkat ära en förmögenhet, vad ämnar du nu taga dig till? Och svaret blir vanligen, att bereda sig själa så stort paradiset som möjligt, på denna jorden. Några penning-matadorer hava donerat stora kapital till fattiga, gamla, och orkeslösa människor, men sådana summor bliva arkitekters, byggmästares, styresmäns, läkares, och andra tjänstemäns löner, och resultera vanligen i ett ofantligt stort hus eller kasern, der dessa fattiga, gamla eller orkeslösa, få bo, om de själva eller deras ansvärliga betala för dem. Men jag vill försöka att svara på frågan likaså som den ställes till mig själv. Om jag vinner på lotteri 250.

tusen kronor, vad skulle jag då taga mig till? Låvida jag överlever den första chooken och humnit hemta mig, så skulle jag genast tänka: "Den der mycket givet är, köp mycket utkrävt varda, och välgörenhet är en tydlig plikt. Sättet att lösa den är just den största svårigheten att sätta i verkställighet. För det första sökte jag förvärva ett stycke jord, så stort, att det kunde lämpligen delas upp i rätta husstomter, intill ett tjugutal. Längden på varje tomt borde vara 75 foter och bredden 18 foter. Vid ena ändan löra alla tomterna möta en gemensam väg 60 foter bred. Tio tomter vid ena sidan och vid andra sidan vägen möta upp tio tomter liksom i den första raden. På denna väg bör på bestämda veckodagar, passera, bagare, bryggare, och skaktarier.

På denna väg bör tillsynings-personalen också dagligen besöka varje hus och taga reda på om det skulle behövas hjälp till någon sjuk eller något annat nödvändigt måste göras.

Ett särskildt hus till ett par friska och starka, man och hustru, tillsyningsfolk och föreståndare, bygges vid ena ändan av mittelvägen, något större än de andra husen.

På varje tomt uppföres ett hus, passande till ett par gamla människor. Husen ens alla, med ett kök och kök, samt en veranda. Skulle icke så många hus behövas, eller det icke fanns så många behövande inom församlingen, så kunde ju även icke behövande d.v.s. rika personer, få bo i dem, mot betalning. Varje hus 9 meter långt och 6 meter bredt, och $2\frac{1}{2}$ meter högt under loftets bjälkar. En veranda, tät med luftöppningsfönster, storlek 200 centimeter lång, 180 bred, samt ryggstjärnason.

11.
Alla husen hava gemensamt lufv, vattenled-
ning och gemensam tvättstuga, och förses alle
med bränsle och en lagår i vinkel med bon-
ingshuset och med plank der emellan, till skydd
mot norr. Boningshuset läggs med lång-
sidan åt söder. I lagårds-huset arträdeshus in-
byggd. Stängsel hållbart mellan varje lott, och
många frukt-träd och bärbuskar planteras.

Varje hus kostar med skorsten och eldstad 2000 kro-
nor. Husets ingång genom verandan in i en för-
stuga som ligger till tarmkyl och klädhäng.

Till ena sidan om parstun kommer man i
ett stort rum, köket, der vid sidan om ett min-
dre rum till spishammare och en utgång på
norrvidan med en luggad tvist uttänom dörren.
Vid andra sidan i parstun också ett mindre
rum än köket, ämnat ifall kläder torkas eller
om någon värdare måste bes der tillfälligtvis.

Husen böra förläggas i zigzag, såsom ritningen
föreställer, så att brandvaran blir mindre och
oluckan av varandras lukt och rök undvikas så my-
cket som möjligt. Om än hela tillställning-
en bleve dubbelt eller tre gånger så dyrt, så
vore det ett företag som borde göras i varje för-
samling, och ett värdigt mål för rika mag-
nater att utföra. Med nuvarande (1944) års
priser och arbetslöner skulle knappast de 25 tu-
sen vinsten räcka, ty de 25 tusen lagas i skatt, och
husens summans ägare finge att böra med för-
söka med 10 sådana hus, så länge tills onöf-
heten kunde yppa sig, att nedbringa kostnaderna.
Lämpligt vore, att kokeri inrättades vid företan-
darens hus, så att middagsmål finge der dag-
gen hemtas, av dem som kunde gå dit, och de
som ej kunde, ställdes om sändning till dem,
eller tillbringning av maten.

M. 9476:13.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

13

[illegible]

Tättiga gamla och orkeslösa människor i varje socken
borde få bo i små enskilda hus enligt ovan placering.